

Обробка результатів. За 5-бальною шкалою проставляємо бали в першій колонці. У другій колонці проставляємо бали таким чином:

– якщо біля твердження стоїть зірочка, то цифру змінюємо згідно з інверсією;

– якщо зірочки немає, то цифра переноситься в другу колонку без змін.

Результат підраховується за кількістю балів у другій колонці. Максимальне значення – 60 балів.

Визначаючи рівень ясності Я-концепції, можна використовувати таку шкалу: *низький рівень* – від 0 до 20 балів; *середній рівень* – від 21 до 40 балів; *високий рівень* – від 41 до 60 балів.

Психологічна діагностика (самодіагностика) основних складових Я-концепції людини: її Я-образу; самооцінки; самовизначення власної ефективності у сфері діяльності та спілкування; показників самоакту-

лізації на ринку праці та, нарешті, ясності Я-концепції – у цілому рекомендується для використання фахівцями служби зайнятості в роботі з безробітними з метою кращого пізнання ними своїх особливостей та вад для подальшої їх корекції.

Список використаних джерел

1. *Психологія особистості* : словник-довідник / за ред. П.П. Горностая, Т.М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – С. 246.
2. *Митина Л.М.* Психология развития конкурентоспособной личности / Л.М. Митина. – М. : Москов. психол.-социал. ин-т ; Воронеж : Изд-во НПО "МОДЭК", 2002. – 400 с.
3. *Щекин Г.* Визуальная психодиагностика: познание людей по их внешности и поведению : учеб.-метод. пособие / Г. Щекин. – 2-е изд. – К. : МАУП, 2001. – 616 с.
4. *Вітязь І.М.* Самоактуалізація як фактор соціально-комунікативної активності /

І.М. Вітязь // Психологія особистості безробітного : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. – К., 2006. – С. 117–122.

5. *Первин Л.* Психология личности: Теории и исследования / Л. Первин, О. Джон ; пер. с англ. М.С. Жамкочьян ; под ред. В.С. Магуна. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 607 с.
6. *Шемелюк І.Я.* Короткий індекс самоактуалізації та шкала ясності Я-концепції як показники особистісної зрілості / І.Я. Шемелюк // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – №6. – С. 26–27.
7. *Campbell J.D., Trapnell P.O., Heine S.J., Katz J.M., Lavelle L.F., Lehman D.R.* Selfconcept clarity: measurement, personality correlates and cultural boundaries. // *Journal of Personality and Social Psychology.* – 1996. – V. 70. – M 1. – P. 141–156.

Стаття надійшла 07.09.2012

УДК 377

В.Є. Скульська,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

(Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, м. Київ)

Андрагогічна компетентність профільних фахівців системи професійного навчання безробітних

Стаття присвячена проблемі формування та розвитку андрагогічної компетентності профільних фахівців центрів зайнятості системи професійного навчання безробітних.

Ключові слова: андрагогічна компетентність, андрагогічний підхід, профільні фахівці центрів зайнятості, система професійного навчання безробітних.

Постановка проблеми. В умовах сучасних соціально-економічних трансформацій зростає роль людського капіталу. Забезпечити останнє покликана система неперервної освіти, в тому числі її складова – професійне навчання безробітних. Її специфіка

полягає в тому, що це, з одного боку, підсистема економічної системи; з другого – неперервної освіти, яка органічно інтегрована у виробничий процес і на яку впливає множина чинників ринку праці та підприємств як суб'єктів господарчої діяльності. Водночас це різновид цілісної відкритої педагогічної системи, що ґрунтується на концептуально значу-

щих теоретичних положеннях та принципах освіти дорослих, суть яких полягає в адаптації безробітних до динамічних соціально-економічних змін та новацій у сфері праці, усвідомленні безробітними необхідності постійного професійного самовдосконалення через освоєння нових знань, вмінь, компетенцій. Одним з визначальних чинників, що

© Скульська В.Є., 2012

впливає на ефективність професійного навчання безробітних, є рівень кадрового забезпечення. Саме від рівня професійної компетентності профільних фахівців центрів зайнятості (далі – профільних фахівців), залежать якість та результативність соціальних послуг, що надаються цій категорії громадян. Таким чином, профільні фахівці, крім вищої освіти, професійних знань та високих досягнень у певній діяльності, повинні мати досвід роботи та спеціальні знання щодо освіти дорослих.

Аналіз останніх публікацій.

Проблема підвищення андрагогічної компетентності фахівців, які працюють з дорослими людьми, цікавить як зарубіжних (С. Вершловський, Г. Даркенвальд, С. Змейов, Л. Лесохіна, М. Ноулз та ін.), так і вітчизняних (Н. Бідюк, С. Зубко, Л. Капченко, В. Луговий, Л. Лук'янова, О. Огієнко, Н. Протасова, Л. Сігаєва та ін.) вчених. Водночас такий аспект, як формування андрагогічної компетентності профільних фахівців, сферою діяльності яких є організація професійного навчання безробітних, практично не досліджено як проблему педагогічної науки і практики, а тому є потреба в розробленні ґрунтовних теоретичних положень та рекомендацій щодо їх застосування на практиці.

Метою даної статті є обґрунтування сучасних підходів до формування та розвитку андрагогічної компетентності профільних фахівців з професійного навчання безробітних у центрах зайнятості.

Виклад основного матеріалу.

Професійна компетентність профільних фахівців у системі професійного навчання безробітних – це складна категорія, що охоплює компетентність у предметній сфері і передбачає досконале знання предмета діяльності, інноваційних прийомів, методів, способів виконання професійних обов'язків та андрагогічної компетентності. При цьому остання вимагає зосередження соціальних (освітніх) послуг на дорослій людині, володіння педагогічною майстерністю, практичними навичками, цінностями, поведінковими стратегіями, необхідними для активізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії, вміння використовувати відповідні технології для організації навчального процесу [5].

Вимоги до компетентності профільних фахівців у предметній сфері відображені в їхніх посадових обов'язках, Єдиній технології надання соціальних послуг незайнятому населенню [2], Технології організації професійного навчання в Центрах професійно-технічної освіти державної служби зайнятості [4], Положенні про професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації безробітних за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, інших нормативних документах. Разом із цим питання андрагогічної компетентності профільних фахівців до останнього часу не піднімалося, оскільки сама проблема освіти дорослих в Україні не розглядалася як загальнодержавна. Тож ані навчальні заклади, ані підприємства не ставили собі за мету удосконалення навчального процесу на основі реалізації андрагогічної моделі навчання.

Нині ж склалася ситуація, коли не тільки вчені, а й управлінці в галузі освіти і зайнятості нарешті усвідомили, що не можна дорослих людей з їх досвідом життєдіяльності, сформованими пріоритетами та системою цінностей навчати, використовуючи традиційні підходи та технології навчання молоді. Справді, завданням будь-якого цивілізованого суспільства є створення умов для формування особистості компетентного працівника з числа випускників шкіл, однак соціально-економічні проблеми сьогодення розв'язуються дорослими людьми. Отже, актуальною проблемою є також забезпечення їх неперервного професійного розвитку, збереження й підвищення освітнього і професійного потенціалу.

Реалізувати зазначений підхід покликані спеціально навчені профільні фахівці, місія яких полягає у створенні оптимальних умов для навчальної діяльності дорослих людей; організації навчального процесу з урахуванням їхніх потреб і можливостей. Мета їх підготовки як андрагогів полягає у формуванні професійно важливих та особистісних якостей, необхідних для роботи з дорослими людьми й надання їм кваліфікованих консультацій. На нашу думку, це дасть змогу:

- розв'язати проблему персональної відповідальності щодо сприяння працевлаштуванню безробітних на основі навчання;

- забезпечити продуктивну співпрацю безробітного й консультанта та підвищити ефективність профконсультативної роботи;

- удосконалити процедуру відбору кандидатів на навчання;

- розширити спектр освітніх послуг та підвищити їх якість [3, с. 67].

Дослідження з питань формування андрагогічної компетентності показали, що переважна більшість фахівців обізнані з елементами андрагогічного підходу, однак знання, здобуті в процесі практичної діяльності, розрізнені, несистемні і мають фрагментарний характер. Водночас з'ясовано, що їхню підготовку як андрагогів до останнього часу унеможлилювала відсутність як спеціальних навчальних програм, так і мотивації до оволодіння спеціальними знаннями. Більшість опитаних вважає, що ігнорування андрагогічного підходу в системі професійного навчання безробітних негативно позначається на кадровому забезпеченні підприємств; не сприяє врахуванню індивідуальних потреб та досвіду осіб, що шукають роботу, не дає змоги реалізовувати в навчальному процесі модель суб'єкт-суб'єктної взаємодії, формувати в слухачів навички професійного зростання на основі неперервної освіти та більш оперативно розв'язувати проблеми продуктивної зайнятості.

Як впливає з результатів порівняльного аналізу знань, умінь, професійно важливих і особистісних якостей профільних фахівців як андрагогів, вони *повинні знати*:

- індивідуальні освітні потреби безробітних, їхні психологічні особливості та мотиваційно-ціннісні установки;

- фактичний обсяг і характер професійного і соціального досвіду шукачів роботи;

- предмет діяльності (консультування, виконання організаційно-управлінських функцій з надання соціальних послуг дорослим людям);

- сучасні технології, форми, методи, засоби спілкування, управління тощо;

– критерії, форми, засоби і методи оцінювання ефективності навчання;

повинні вміти:

– визначати індивідуальні освітні цілі навчання слухачів;

– діагностувати рівень їх загальноосвітньої та професійної підготовки;

– враховувати професійний і соціальний досвід особи під час надання соціальних послуг з професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації;

– створювати відповідні організаційні та психолого-педагогічні умови навчання;

– вести переговори, переконувати дорослих людей та обирати єдино правильну поведінку в конфліктних ситуаціях;

– організувати розроблення навчально-програмної документації;

– здійснювати контроль навчально-методичного забезпечення навчального процесу;

– використовувати різні критерії, форми, засоби і методи оцінювання навчального процесу;

– визначати зміни особистісних якостей і мотиваційно-ціннісних установок випускників;

– розвивати освітні потреби безробітних та вносити, в разі потреби, корективи в процес навчання з урахуванням досягнутих результатів.

Водночас профільним фахівцям як андрагогам потрібні такі *професійно важливі якості*: розуміння соціальної і особистісної значущості професії; здатність пізнавати самих себе та інших людей, усвідомлювати обмеження в професійному розвитку; готовність розвивати необхідні якості та здійснювати їх корекцію з урахування особливостей роботи з безробітними; прагнення до самовдосконалення та підвищення професійної компетентності; уміння будувати латентні відносини із шукачами роботи та готовність поважати їх внутрішню мотивацію; здатність вчитися та використовувати в професійній діяльності нові знання й уміння; готовність визнавати провідну роль слухача в процесі навчання та свою – в організації навчального процесу; володіння цілісним уявленням про дорослу людину як про самокерований суб'єкт;

знання закономірностей та принципів роботи з дорослими людьми, їх специфіку та чинники, що сприяють особистісному й професійному зростанню. Серед *особистісних якостей* – ініціативність, самостійність, організованість, дієвість, працездатність; у ставленні до безробітних – гуманність, комунікабельність, терпимість, емпатія, толерантність; у ставленні до себе – почуття власної гідності, самокритичність, прагнення до саморозвитку, самовдосконалення, здатність об'єктивно оцінювати результати своєї діяльності.

Водночас розв'язання питань формування андрагогічної компетентності профільних фахівців потребує створення відповідних організаційно-педагогічних умов їх підготовки, у тому числі:

– розроблення та погодження в установленому порядку нормативно-правової та навчально-методичної бази, зокрема варіативних навчальних програм для роботи з різними категоріями безробітних;

– отримання права (ліцензії) на підготовку або підвищення кваліфікації як андрагогів;

– забезпечення ґрунтовної теоретичної підготовки науково-педагогічних працівників, у тому числі шляхом налагодження міжнародної співпраці з питань навчання дорослих для потреб ринку праці та стажування професорсько-викладацького складу в провідних університетах;

– створення умов для самоосвіти.

Однією з основних проблем є створення сучасного навчально-методичного забезпечення, яке має:

– враховувати соціально-економічні і психолого-педагогічні чинники професійного навчання безробітних та ґрунтуватися на основних положеннях теорії освіти дорослих;

– відповідати потребам суспільства і особистості щодо компетенцій, фахівця, який працює з цією категорією громадян;

– оновлюватися з урахуванням змін у змісті та характері професійної діяльності, а також сучасних тенденцій у сфері освіти дорослих;

– розроблятися з урахуванням провідних ідей особистісно-розвивального та компетентнісного підходів.

Технологічно формування андрагогічної компетентності профільних фахівців має передбачати створення бази даних про осіб, які мають досвід роботи з дорослими людьми і здатні забезпечити високу якість надання соціальних послуг. Надалі необхідно запропонувати цим особам різноманітні види і форми підвищення кваліфікації, в тому числі на основі диференціації змісту навчання, врахування навчальних, професійних, пізнавальних можливостей і потреб, використання інноваційних технологій навчання. Зі свого боку, профільні фахівці мають проявити активність та творчий підхід до визначення способу формування андрагогічної компетентності.

Вважаємо, що в ситуації, яка склалася, оптимальним є підвищення кваліфікації на курсах цільового призначення, які дозволяють зосередити увагу як на опануванні теоретичних знань, так і на формуванні практичних навичок, спрямованих на ознайомлення з концепціями, теоріями, тенденціями освіти дорослих для потреб ринку праці; андрагогічними моделями; особливостями безробітних як суб'єктів навчання; сучасними технологіями, формами, методами формування та реалізації змісту навчання, організації навчального процесу з урахуванням індивідуальних освітніх потреб шукачів роботи. При цьому перевага має віддаватися відкритому й дистанційному навчанню, в основу яких закладено гнучкі модульні технології. Саме інтенсивні технології навчання передбачають відповідний консультативний і психологічний супровід і дозволяють забезпечити формування професійно важливих і особистісних якостей, створити умови для прискорення цього процесу. Це також сприятиме розвитку самостійної пізнавальної діяльності, взаємодії на основі доступу до засобів зв'язку, формуванню практичних навичок, необхідних для здійснення організаційно-консультативної та навчальної роботи.

Стосовно форм організації навчального процесу, то оптимальними, на нашу думку, є навчання в малих групах з використанням інтерактивних семінарських і практичних занять, індивідуальних консультацій,

а також віртуальне, засноване на можливостях інформаційно-телекомунікаційних технологій. Окреме місце у формуванні андрагогічної компетентності має бути відведене тренінгам з формування професійно важливих і особистісних якостей, оволодіння спеціальними знаннями й навичками, необхідними для роботи з різними категоріями незайнятих громадян. Незважаючи на вузьку спеціалізацію, тренінги дають змогу краще зрозуміти індивідуальні освітні потреби слухачів, забезпечити конструктивну співпрацю, підтримати мотивацію до навчання та підвищити його якість й результативність, створити оптимальні організаційно-педагогічні та психологічні умови навчального процесу і підготувати фахівця, добре підготовленого до роботи з дорослим населенням [1, с. 337].

Крім цього, завдяки тренінгу можливо розв'язати низку завдань: із засвоєння та розширення знань про себе та особливості безробітних; розвитку та вдосконалення організаційних, управлінських комунікативних якостей, необхідних для роботи з безробітними та роботодавцями; формування мотивації до здобуття знань у сфері надання соціальних та освітніх послуг безробітним. Завдяки тренінгам також відбувається зниження рівня тривожності та агресивності, полегшується виявлення емоцій та почуттів; створюється відчуття колективної взаємодії, зменшується прояв таких якостей, як ворожість, агресивність, недобррозичливість, незадоволення; створюються умови для саморозкриття, знайомства з новими взірцями та стратегіями поведінки; набуваються навички самоаналізу своїх особистих рис та рис інших людей.

Висновки. 1. Підвищення ефективності професійного навчання безробітних потребує врахування їхньої специфіки як категорії дорослих громадян, їхніх індивідуальних освітніх потреб і можливостей. Останнє впливає не тільки на показники працевлаштування після завершення навчання, а й на здатність вирішувати економічні, соціальні, морально-культурні проблеми суспільства.

2. Одним із способів досягнення зазначеної мети є формування андрагогічної компетентності профільних фахівців центрів зайнятості, яким нині бракує спеціальних знань, умінь, навичок працювати з тими, хто шукає роботу, оцінювання й перетворення ситуації, в якій опинилися безробітні, з найбільшою користю для них. Підготовка андрагогів для системи професійного навчання безробітних має передбачати як підготовку дипломованих кваліфікованих фахівців, так і підвищення кваліфікації практиків. При цьому фундаментальна підготовка має відповідати вимогам міжнародних стандартів і реалізовуватися на основі особистісно орієнтованої моделі освіти, характерними особливостями якої є: варіативність, гнучкий характер освітньо-професійних програм, їх орієнтація на вимоги практики, можливість вибору спеціалізації та форми навчання. Натомість підвищення кваліфікації має забезпечувати отримання практичних знань і вмінь роботи з дорослими людьми (за основу можуть бути взяті моделі, запропоновані провідними науковцями у сфері освіти дорослих Н. Бідюк, С. Вершловским, С. Змейовим, М. Ноулзом, Дж. Геншке та ін.).

3. Формування андрагогічної компетентності як здатності до ефективної організації внутрішніх (знання, уміння, цінності, психологічні особливості) і зовнішніх (інформаційні, людські, матеріальні) ресурсів потребує створення відповідних організаційно-педагогічних умов. Останні мають забезпечити формування професійно важливих і особистісних якостей, а також методичної, психологічної, інформаційно-комунікаційної, наукової та загальнокультурної компетенцій, необхідних для надання безробітним якісних соціальних послуг. У подальшому це дозволить профільним фахівцям відповідати на індивідуальні освітні й соціальні потреби безробітних, формувати в них комплекс ставлень, цінностей, знань, умінь, компетенцій з урахуванням реальної соціально-економічної ситуації, а також реалізовувати поведінкові стратегії, спрямовані на

забезпечення продуктивної зайнятості та неперервного професійного розвитку.

Список використаних джерел

1. Бідюк Н.М. Професійне навчання безробітних у США: теорія і практика : моногр. / Н.М. Бідюк ; за ред. Н.Г. Ничкало. – Хмельницький : ХмЦНТЕІ, 2009. – 542 с.
2. Єдина технологія надання соціальних послуг. – Режим доступу : <http://ipk-dszu.kiev.ua/185-yedina-technologie-nadannya-socialnix-poslug-yetnas>.
3. Скульська В.Є. Сучасні підходи до формування андрагогічної компетентності педагогічного персоналу підприємств / В.Є. Скульська // Андрагогіка в професійному навчанні безробітних : матеріали наук.-методол. семінару (20 вересня 2012 р., м. Київ) / уклад. : Л.М. Капченко, Л.Й. Літвінчук, Н.В. Савченко та ін. – К. : ІПК ДСЗУ, 2012. – 184 с.
4. Технологія організації професійного навчання безробітних у Центрах професійно-технічної освіти державної служби зайнятості : затв. наказом Державного центру зайнятості Міністерства соціальної політики України № 67 від 27.07.2012.
5. Skulska W. Kompetencja pedagoga w systemie fachowego przygotowania bezrobotnych / W. Skulska. / Pedagogika / Tom 8. – Plock : Wydawnictwo PRINTRAP, 2009. – С. 275–287.

Стаття надійшла 04.10.2012

**Найважливіше
завдання цивілізації –
навчити людину
мислити.**

Т. Едисон